

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/336839018>

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΤΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Conference Paper · September 2008

CITATIONS

0

READS

102

2 authors, including:

[Minas Angelidis](#)

National Technical University of Athens

80 PUBLICATIONS 51 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Underground Built Heritage as catalyser for Community Valorisation (Underground4value) [View project](#)

ESPON FOCI Future Orientation for Cities [View project](#)

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΤΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μ. Αγγελίδης, Καθηγητής Ε.Μ.Π.
Αγησίλαος Οικονόμου, Δρ. Ε.Μ.Π., Περιβαλλοντολόγος

Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας,
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο,
Πατησίων 42, 10682 Αθήνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τόσο ο παράκτιος χώρος της Ευρώπης όσο και εκείνος της Ελλάδας παρουσιάζουν πολύ αυξημένη ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων, ιδίως στις περιοχές που διαθέτουν αξιόλογους φυσικούς πόρους και / ή πλεονεκτήματα λόγω θέσης. Στις τελευταίες δεκαετίες, στις παράκτιες ζώνες (ΠΖ) της Ελλάδος, αναπτύσσονται με έντονους ρυθμούς οι δραστηριότητες τουρισμού - παραθερισμού -τόσο των αλλοδαπών όσο και των ημεδαπών- γι αυτό και η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην εξέταση των ΠΖ στις οποίες κυρίαρχη δραστηριότητα είναι ο τουρισμός - παραθερισμός.

Η εντατικοποίηση αυτή των χρήσεων τουρισμού - παραθερισμού, αυξάνοντας τις πιέσεις στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους των ΠΖ, οδηγεί στην υποβάθμιση της ποιότητάς τους, η οποία, όμως, αποτελεί το κύριο υπόβαθρο ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας. Επομένως, τόσο για την διατήρηση ικανοποιητικής ποιότητας του περιβάλλοντος στις ΠΖ όσο και για την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξή τους, απαιτείται η εφαρμογή κατάλληλων μορφών διαχείρισής τους -ιδίως δε αποτελεσματικών τρόπων υλοποίησης ειδικής χωροταξικής πολιτικής για τις ΠΖ. Στις τουριστικές ΠΖ της Ελλάδος, οι οποίες εξετάζονται εδώ, η ένταση και η μορφή των πιέσεων στο περιβάλλον εξαρτώνται από την ένταση και τις μορφές ανάπτυξης του τουρισμού - παραθερισμού. Κατά συνέπεια, δίνεται έμφαση στην αντίστοιχη κατηγοριοποίηση των τουριστικών ΠΖ, σε συνάρτηση και με τις μορφές υλοποίησης χωροταξικής πολιτικής. Εξάγονται συμπεράσματα ανά κατηγορίες τουριστικών ΠΖ, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης, στις επιπτώσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και στις μορφές διαχείρισής τους (με έμφαση στον τρόπο υλοποίησης της χωροταξικής πολιτικής). Εξετάζονται, επίσης, οι παράγοντες που οδηγούν στην διαφοροποίηση της μορφής της τουριστικής ανάπτυξης ανά ΠΖ.

Τέλος, παρουσιάζεται η προσέγγιση της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των ΠΖ (ΟΔΠΖ), η οποία προωθείται από τα Κοινοτικά όργανα, και αποτιμάται ο βαθμός υλοποίησης των στόχων των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδος για την χωρική ανάπτυξη των ΠΖ στη χώρα μας.

TOURIST DEVELOPMENT ENVIRONMENTAL IMPACTS ON THE GREEK COASTAL AREAS AND SPATIAL PLANNING POLICY

M. Angelidis, Professor NTUA
Agisilaos Economou, Ph.D. NTUA, Environmentalist

Department of Urban and Regional Planning,
School of Architecture, National Technical University of Athens (NTUA),
42 Patission street, 10682 Athens, Greece, tel. +30-210-7721731
e-mail: angelidi@central.ntua.gr, aghs@mail.ntua.gr

ABSTRACT

The Coastal Zones (CZ) of Europe as well as those of Greece present very high development of human activities, mainly in areas of significant resources and / or advantages due to location. In the last decades, the Greek CZ have rapidly developed tourist activities - holiday housing, both from native as well as from foreigners; this is the reason why this paper focuses on examining those CZ in which the primary activity is tourism - holiday housing. The intensifying of uses of tourism - holiday housing, increases the pressures on natural and cultural resources of coastal areas, leading to the demise of their quality, even though tourism constitutes the main background activity. Therefore, to maintain a high environmental quality in the CZ as well as to further develop them, it is necessary to implement an appropriate management associated with an efficient application of spatial policy objectives. In the Greek tourist CZ, which are examined here, the intensity and the form of pressures to the environment depend on the intensity and the development forms of tourism - holiday housing. Consequently, emphasis is given on the respective classification of tourist CZ in relation to the spatial policy implementation forms. Conclusions are being drawn, per tourist CZ type, on the development characteristics, the impacts on the natural and cultural environment and the implementation degree of spatial policy objectives. Also, the CZ spatial development divergence driving forces are analysed. Finally, this paper discusses the Integrated Coastal Zones Management (ICZM) approach, promoted by the European Union, as well as the implementation degree of EU and Greek spatial policies objectives for the Greek CZ.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Παράκτιες Ζώνες (ΠΖ) προσδιορίζονται ως λωρίδες εδάφους δίπλα στις ακτές, κυμαινόμενου πλάτους ανάλογα με τη φύση του γεωγραφικού περιβάλλοντος και των διοικητικών ορίων (Αγγελίδης, 2004). Οι ΠΖ καλύπτουν συνολικά ένα σημαντικό τμήμα της έκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρουσιάζουν συνήθως μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού και δραστηριοτήτων. Διαθέτουν σημαντικούς διατροφικούς πόρους και πρώτες ύλες και συνιστούν ζωτικής σημασίας μεταφορικό και εμπορικό κόμβο. Για όλους αυτούς τους λόγους, οι ΠΖ είναι στρατηγικής σημασίας για τον ευρωπαϊκό χώρο. Ακόμα μεγαλύτερη σημασία έχουν για την Ελλάδα, η οποία παρουσιάζει αναλογικά πολύ μεγαλύτερο μήκος ακτογραμμής.

Στις ΠΖ περιλαμβάνονται πολλά σημαντικά οικοσυστήματα. Γενικότερα, το γεγονός ότι οι ΠΖ συνδέουν την ξηρά με τη θάλασσα προσδίδει μεγάλη αξία στο φυσικό περιβάλλον τους αλλά και το καθιστά περισσότερο εύθραυστο. Η μεγάλη φόρτιση των ΠΖ της χώρας μας σε δραστηριότητες και σε δόμηση οδηγεί σε σοβαρά προβλήματα αλλοίωσης των οικοσυστημάτων, ρύπανσης των υδάτων και εξάντλησης των πόρων, όπως επίσης και στον ανταγωνισμό ανάμεσα σε ασύμβατες χρήσεις γης. Σε γενικές γραμμές, ο τουρισμός - παραθερισμός ασκεί πιέσεις για οικιστική ανάπτυξη / δόμηση και, συνακόλουθα, για περιορισμό της γεωργικής γης και υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Αλλά και η γεωργία, ασκώντας πιέσεις για αύξηση της γεωργικής γης, υποβαθμίζει το φυσικό περιβάλλον. Όταν η πίεση είναι πολύ έντονη για μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε χάνεται το φυσικό πλεονέκτημα της περιοχής, δηλαδή η ποιότητα των φυσικών πόρων της, γεγονός που αποτελεί πλέον ανασταλτικό παράγοντα για περαιτέρω ανάπτυξη. Η διαδικασία αυτή αφορά κατ'εξοχήν στον μαζικό τουρισμό, ο οποίος αποδίδει σημαντικά εισοδήματα αλλά, ταυτόχρονα, ασκεί μεγάλες πιέσεις στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος σημαίνει, όμως, εξάντληση του βασικού πόρου για την ανάπτυξη του τουρισμού. Το πρόβλημα αυτό αποκτά μεγαλύτερη οξύτητα σε πολλές ελληνικές ΠΖ στις οποίες ο τουρισμός αποτελεί «μονοκαλλιέργεια». Κατά συνέπεια, η ανάπτυξη και, ειδικότερα, η τουριστική ανάπτυξη δεν πρέπει να υπερβαίνουν την «φέρουσα ικανότητα» των ΠΖ, η οποία αντιστοιχεί τόσο στα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος (έκταση και ποιότητα των ακτών κλπ) όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (βλ. αναλυτικότερα στο: Αγγελίδης, 2000). Σ' αυτό το πλαίσιο, η συμφιλίωση ανάμεσα στην ανάπτυξη και το περιβάλλον στις ΠΖ αποτελεί μια σημαντική πρόκληση. Για την διατήρηση ικανοποιητικής ποιότητας του περιβάλλοντος στις ΠΖ όσο και για την περαιτέρω ανάπτυξή τους, απαιτείται η εφαρμογή κατάλληλων μορφών διαχείρισής τους -ιδίως δε αποτελεσματικών τρόπων υλοποίησης χωροταξικής πολιτικής για τις ΠΖ.

2. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΑΚΤΙΟ ΧΩΡΟ – ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ- ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ

2.1 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΤΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

Προκειμένου να εξετάσουμε την ανάπτυξη και τη διαχείριση του παράκτιου χώρου (δηλαδή, των ΠΖ) χρειάζεται κατ' αρχήν να τον οριοθετήσουμε, να καθορίσουμε το εύρος του, από την ακτογραμμή έως τον αμιγώς ηπειρωτικό χώρο, με βάση κατάλληλα κριτήρια. Έχουν διατυπωθεί, μέχρι σήμερα, πολλοί ορισμοί του παράκτιου χώρου, στη βάση διαφορετικών κριτηρίων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ζητήματα διαχείρισης παρουσιάζει ο ορισμός που δίνει το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον παράκτιο χώρο (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2003): ο παράκτιος χώρος, εδώ, διαβαθμίζεται: (α) Στην κρίσιμη ζώνη, η οποία περιλαμβάνει θαλάσσιο τμήμα και χερσαίο τμήμα. Το ελάχιστο πλάτος του δεύτερου ορίζεται για το θαλάσσιο μέτωπο των εξωαστικών περιοχών (εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών) σε 100 μέτρα από την οριογραμμή του αιγιαλού και, μέχρι τον καθορισμό τους, σε 140 μέτρα από την ακτογραμμή (βλ. αναλυτικότερα στο: Οικονόμου, 2008) και (β) Στην δυναμική ζώνη, η οποία ταυτίζεται με το τμήμα του παράκτιου χώρου που απομένει μετά την αφαίρεση της κρίσιμης ζώνης και αποτελεί «μεταβατική ζώνη» από την κρίσιμη παράκτια ζώνη στον αμιγώς ηπειρωτικό χώρο. Στην δυναμική ζώνη ασκούνται πολλές ανθρώπινες δραστηριότητες με, συχνά, μεγάλη ένταση. Αρκετοί, διακρίνουν και μια επιπλέον ζώνη, την «ευρύτερη ζώνη» η οποία συχνά ταυτίζεται με τα όρια λεκάνης απορροής, ειδικότερα στην περίπτωση που είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη (Κοκκώσης, 1995).

2.2. ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΖΩΝΩΝ

Στις τελευταίες δεκαετίες, οι δραστηριότητες τουρισμού και παραθερισμού αναπτύσσονται με πολύ έντονους ρυθμούς στις ΠΖ της Ελλάδος. Το 2005, ο αριθμός των κλινών σε ξενοδοχειακά και ομοειδή καταλύματα των παράκτιων Δήμων (601.500 κλίνες) κάλυπτε το 88,1% των αντίστοιχων καταλυμάτων στο σύνολο της Χώρας (682.700 κλίνες) (Στοιχεία ΕΣΥΕ - Επεξεργασία: Μ.Αγγελίδης - Ε.Τσίγκας). Ο τουρισμός - παραθερισμός καθίσταται κινητήριο δύναμη (driving force) χωρικής ανάπτυξης αλλά και κύριος παράγων άσκησης περιβαλλοντικών πιέσεων στις ΠΖ. Γι αυτό και η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην εξέταση των επιπτώσεων του στο περιβάλλον των ΠΖ, κυρίως σε συνάρτηση με την ένταση και τις μορφές τουριστικής ανάπτυξης.

Στην διδακτορική διατριβή (δ.δ.) του Α. Οικονόμου (Οικονόμου, 2008 - επιβλέπων: Μ. Αγγελίδης) κρίθηκε απαραίτητο να κατηγοριοποιηθούν κατ' αρχήν (Α) οι ΠΖ σε τουριστικές ζώνες (1) και σε ζώνες λοιπών δραστηριοτήτων (2). Βέβαια, στις «τουριστικές» ΠΖ αναπτύσσονται και άλλες οικονομικές δραστηριότητες: δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα και των υπηρεσιών, καθώς και μικρές ή και μεγαλύτερες μεταποιητικές επιχειρήσεις. Επίσης, χωροθετούνται σε αυτές τις ΠΖ δίκτυα και εγκαταστάσεις μεταφορών.

Ανάλογα με την ένταση των δραστηριοτήτων (Β), διακρίθηκαν ζώνες έντονης (1), μέτριας (2) ή πολύ περιορισμένης (έως μηδενικής) ανάπτυξης (3) (τουριστικής ή άλλης).

Ως προς τα κριτήρια (Α) και (Β) κατατάχθηκαν οι ΠΖ στις παρακάτω πέντε υποκατηγορίες: Περιοχές με έντονη (υπάρχουσα) ανάπτυξη λόγω του τουρισμού - παραθερισμού (1) ή λόγω άλλων δραστηριοτήτων (2), Περιοχές με μέτρια ανάπτυξη λόγω του τουρισμού - παραθερισμού (3) ή λόγω άλλων δραστηριοτήτων (4), Περιοχές με περιορισμένη τουριστική - παραθεριστική ανάπτυξη (5).

Στο πλαίσιο πάντα μιας προσέγγισης που αποσκοπούσε κύρια στην αξιολόγηση της διαχείρισης και του χωρικού σχεδιασμού στις ΠΖ, κρίθηκε σκόπιμο να ληφθούν επιπλέον

υπ' όψιν ο βαθμός ευαισθησίας του φυσικού και ανθρωπογενούς υπόβαθρου καθεμιάς ΠΖ, σε συνάρτηση με το κατά πόσον έχει κηρυχθεί (στο σύνολο ή κατά ένα τμήμα της) ως περιοχή προστασίας. Με βάση αυτό το κριτήριο, διακρίθηκαν: (α) Περιοχές με ιδιαίτερα ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον (περιοχές Natura, βιότοποι Corine, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, περιοχές σημαντικές για τα πουλιά, περιοχές με πλούσια ιχθυοπανίδα κ.ά.), (β) Οι υπόλοιπες. Με συνδυασμό των παραπάνω κατηγοριοποιήσεων, διακρίθηκαν δέκα (5 x 2) κατηγορίες / τύποι παράκτιων περιοχών (Οικονόμου, 2008).

Στην δ.δ. του Α. Οικονόμου, στη βάση αυτής της πρώτης κατηγοριοποίησης, μελετήθηκαν ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των ΠΖ. Στη συνέχεια, κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθούν εκτενέστερα (ως προς περισσότερα χαρακτηριστικά) οι ΠΖ στη βάση μιας κατηγοριοποίησης τους μόνον ως προς την ένταση των δραστηριοτήτων τουρισμού - παραθερισμού (βλ. αναλυτικότερα στο: Οικονόμου, 2008).

Η ένταση των δραστηριοτήτων τουρισμού - παραθερισμού μπορεί να εκτιμηθεί με βάση διαφορετικά κριτήρια, όπως είναι οι αφίξεις των τουριστών, η απασχόληση στις ξενοδοχειακές μονάδες και στις υπόλοιπες μονάδες που συνδέονται με τον τουρισμό (εστιατόρια κλπ), οι διανυκτερεύσεις των τουριστών, ο αριθμός των κλινών, η έκταση των περιοχών κλπ. Καθένα από τα παραπάνω κριτήρια αντανακλά ορισμένες πτυχές της πίεσης που ασκείται στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων εκφράζει συγκριτικά καλύτερα (σε σχέση π.χ. με τον αριθμό των αφίξεων) την ένταση της παραπάνω πίεσης εφόσον αντανακλά την συνολική διάρκεια διαμονής (δραστηριοποίησης) των τουριστών στην περιοχή ή, με άλλα λόγια, το συνολικό μέγεθος των πιέσεων στο περιβάλλον. Κατά συνέπεια, ως καταλληλότερος δείκτης τουριστικής έντασης θεωρήθηκε ο αριθμός διανυκτερεύσεων / έκταση (σε Ha) των ΠΖ.

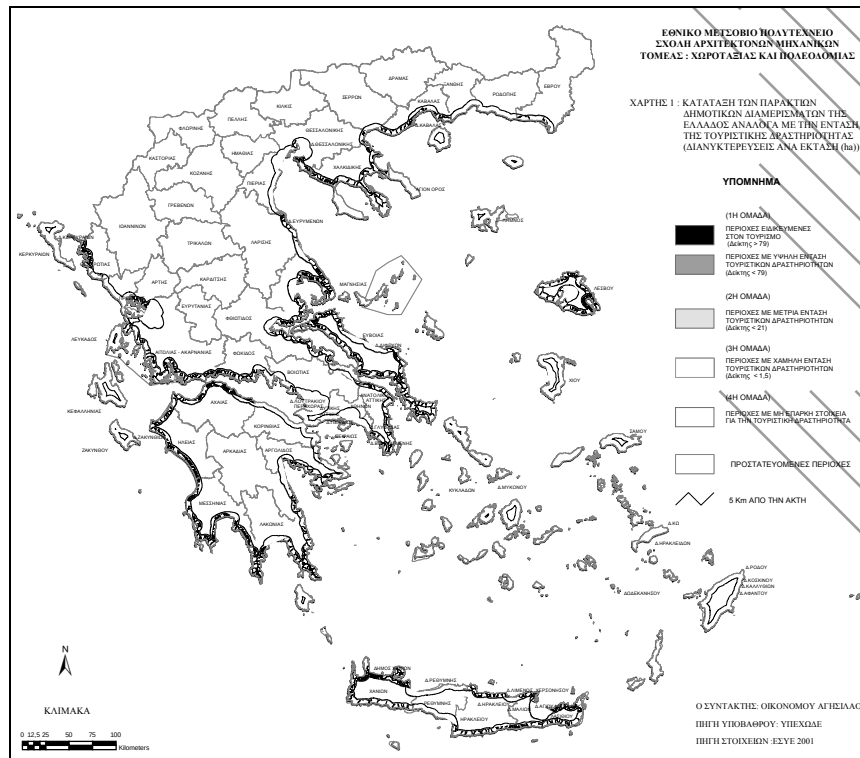
Κύριο γεωγραφικό πεδίο διερεύνησης αποτέλεσαν οι «κρίσιμες» εκτάσεις των παράκτιων Δημοτικών Διαμερισμάτων (ΔΔ), οι οποίες εκτείνονται σε απόσταση έως και πέντε χιλιομέτρων από την ακτογραμμή, στις οποίες εμφανίζεται πολύ συχνότερα έντονη ανάπτυξη του τουρισμού - παραθερισμού (ενώ τα υπόλοιπα τμήματα των παράκτιων ΔΔ στα οποία ανήκουν, μπορεί να μην έχουν αναπτυχθεί καθόλου τουριστικά). Το γεγονός ότι εξετάστηκε το σύνολο των ελληνικών ΠΖ σε πολύ χαμηλό χωρικό επίπεδο (ΔΔ), ως προς την κατανομή της τουριστικής ζήτησης και, ταυτόχρονα, της απασχόλησης στον τουρισμό, ενίσχυσε τον βαθμό αξιοπιστίας των σχετικών συμπερασμάτων.

Ανάλογα με την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας με βάση τον δείκτη: διανυκτερεύσεις / Ha διακρίθηκαν τρεις ομάδες παράκτιων περιοχών: υψηλής, μέτριας και πολύ μικρής έντασης -Χάρτης 1- οι οποίες και μελετήθηκαν. Όμως κρίθηκε σκόπιμο να μελετηθούν επιπλέον τόσο η χωρική κατανομή του αριθμού απασχολούμενων στα Ξενοδοχεία - εστιατόρια, όσο και η χωρική κατανομή των αφίξεων προκειμένου να εμπλουτιστούν τα σχετικά συμπεράσματα.

Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι περιοχές που είναι ειδικευμένες στον τουρισμό και οι περιοχές που παρουσιάζουν υψηλό δείκτη τουριστικής έντασης. Οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν υψηλό αριθμό διανυκτερεύσεων και υψηλές τιμές απασχόλησης (στα Ξενοδοχεία - εστιατόρια), με αποτέλεσμα να δέχονται και τις μεγαλύτερες πιέσεις στους φυσικούς πόρους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι περιοχές που είχαν χαρακτηριστεί στο παρελθόν ως τουριστικά κορεσμένες (ΦΕΚ 797/Β - 19.11.1986).

Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται οι περιοχές που παρουσιάζουν μέτρια τουριστική ένταση, δέχονται μέτρια πίεση στους φυσικούς πόρους και έχουν περιθώρια για περαιτέρω ανάπτυξη. Σε αυτήν την ομάδα ανήκουν και περιοχές που αρχικά είχαν χαρακτηριστεί

ως τουριστικά «ελεγχόμενες» (ΦΕΚ797/Β.19.11.1986), ενώ πολλές ΠΖ αυτής της κατηγορίας προτείνονται από τα Χωροταξικά Σχέδια (ΧΣ) των αντίστοιχων Περιφερειών (ΥΠΕΧΩΔΕ / Διάφορα Γραφεία Μελετών, 2000) για περαιτέρω δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού, διότι παρουσιάζουν αξιόλογους φυσικούς πόρους.

Χάρτης 1: Κατάταξη των παράκτιων ΔΔ της Ελλάδος ανάλογα με την ένταση της τουριστικής δραστηριότητας. Πηγή: Οικονόμου, 2008.

Map 1: Classification of coastal MBs (Municipalities Borrows / NUTS4 level Units) in Greece according to their tourist activity intensity. Source: Economou, 2008.

Τέλος, στην τρίτη ομάδα περιλαμβάνονται οι περιοχές με χαμηλή τουριστική ένταση. Οι περιοχές αυτές δεν είχαν ενταχθεί σε ζώνες κινήτρων τουριστικής ανάπτυξης, ενώ αρκετές από αυτές προτείνονται για ήπια τουριστική ανάπτυξη από τα εγκεκριμένα ΧΣ των Περιφερειών.

Στην δ.δ. του Α.Οικονόμου (2008) επιλέχθηκαν, στη συνέχεια, δυο αντιπροσωπευτικές περιοχές περιπτώσεις (case studies) (Φαληρακίου Ρόδου και Δέλτα Πηνειού), οι οποίες μελετήθηκαν σε βάθος -ως προς πολύ περισσότερα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του τουρισμού και των επιπτώσεών της στο περιβάλλον.

2.3. Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΠΖ – ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στην διαφοροποίηση της έντασης της τουριστικής ανάπτυξης στις ΠΖ επέδρασαν αρκετοί παράγοντες (χρησιμοποιούνται εδώ τα συμπεράσματα των δυο μελετών περιπτώσεων της δ.δ. του Α. Οικονόμου (2008), όπως και άλλων ερευνών, μελετών κλπ (ενδεικτικά: Κάρκα κ.ά., 2003)): (α) Η σημαντική βελτίωση των μεταφορικών υποδομών αύξησε την προσπελασιμότητα ορισμένων ΠΖ από τα αστικά κέντρα. (β) Η τουριστική ανάπτυξη είναι περιορισμένη στις ΠΖ που εμπεριέχουν περιοχές με ιδιαίτερα σημαντικούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, οι οποίες προστατεύονται από Διεθνείς Συμβάσεις και την Ελληνική Νομοθεσία. (γ) Η πολιτική παροχής κινήτρων για την τουριστική ανάπτυξη ευνόησε ορισμένες μόνον ΠΖ. Εξάλλου, από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης ενισχύθηκαν κατά προτεραιότητα οι ήδη αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές, μέσω της αξιοποίησης των τουριστικών πόρων τους, όπως των αρχαιολογικών χώρων, των μνημείων, των παραδοσιακών οικισμών, των φυσικών τοπίων κ.ά. (δ) Επίσης σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη ορισμένων μόνον ΠΖ είχαν: η δραστηριοποίηση των tour operators και γενικότερα ιδιωτών επενδυτών, η ποιότητα της παροχής υπηρεσιών και υποδομών, οι κλιματολογικές συνθήκες κ.ά. (ε) Στην διαφοροποίηση της τουριστικής ανάπτυξης επέδρασε σημαντικά ο βαθμός ανάπτυξης πρωτοβουλιών από τον τοπικό πληθυσμό.

Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος στις ΠΖ της χώρας μας είναι πολύ έντονη. Αναφέρεται στον περιορισμό των φυσικών οικοσυστημάτων, στην εξάντληση του υδροφόρου ορίζοντα, στη διάσπαση των φυσικών εκτάσεων και των καλλιεργειών από τη δόμηση, στη ρύπανση των υδάτων, στη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων για τις καλλιέργειες κ.ά. Σε πολλές ΠΖ, ιδίως σε όσες δεν υπάρχουν χωροταξικά και πολεοδομικά σχέδια, διαπιστώνεται εκτεταμένη αυθαίρετη δόμηση και, σε αρκετές περιπτώσεις, καταπάτηση της δημόσιας γης (Οικονόμου, 2008).

Γενικότερα, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος στις ελληνικές ΠΖ συνδέεται στενά με την τυπική μορφή επέκτασης των δραστηριοτήτων τουρισμού - παραθερισμού μέσω της δόμησης σε γεωργικές κυρίως ιδιοκτησίες, οι οποίες αποκτούν «οικιστική χρήση» και, άρα, εισφέρουν πολλαπλάσια αξία στους ιδιοκτήτες τους. Αυτή η κυρίαρχη λογική «τουριστικής / οικιστικής» ανάπτυξης στις ΠΖ έχει αντίστοιχες τυπικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (Αγγελίδης, 1994), όπως: (α) Υπερβολική αύξηση της πυκνότητας δόμησης. Ο οικοδομικός όγκος που δημιουργείται είναι, σε πολλές περιπτώσεις, αδύνατον να μην αλλοιώσει τη μορφή της παραλιακής ζώνης, με όποιο τρόπο και αν αυτός διαταχθεί. Ακόμα, οι ελεύθεροι χώροι που παραμένουν είναι καταφανώς ανεπαρκείς. Ιδιαίτερα η κοινόχρηστη ζώνη θαλάσσιας αναψυχής περιορίζεται στο ελάχιστο ή και εξαφανίζεται. (β) Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η πλήρης ή σχεδόν πλήρης ιδιωτικοποίηση αλλά και η ιδιαίτερα έντονη δόμηση της πιο κοντινής ζώνης στη θάλασσα (ενδεικτικά σε απόσταση μέχρι και 50- 150 μέτρων από την ακτογραμμή) αποτελεί άμεση συνέπεια τόσο του ακολουθούμενου προτύπου παραγωγής, γιατί αποφέρει τη μεγαλύτερη γαιοπρόσοδο, όσο και του συναφούς προτύπου κατανάλωσης, γιατί θεωρείται ότι προσφέρει τη μεγαλύτερη "τουριστική - παραθεριστική αξία χρήσης". Προφανές αποτέλεσμα είναι η δημιουργία του γνωστού "τείχους μπροστά στη θάλασσα", που αλλοιώνει πλήρως τη μορφή του ευαίσθητου φυσικού χώρου και του όποιου μεγάλης σημασίας προϋπάρχοντος δομημένου χώρου και περιορίζει τον συλλογικό χώρο αναψυχής.

3. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΖΩΝΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Όπως έχει διαπιστωθεί από μεγάλο αριθμό σχετικών ερευνών, η διαχείριση του παράκτιου χώρου παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα σε όλα τα επίπεδα (Ευρωπαϊκό - Εθνικό - Τοπικό), λόγω κυρίως των αδυναμιών και της έλλειψης συντονισμού στην υλοποίηση των πολυάριθμων πολιτικών οι οποίες έχουν χωρικές επιπτώσεις στις ΠΖ.

3.1. ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Όπως επισημαίνεται και σε σχετικές Ανακοινώσεις / Συστάσεις των Κοινοτικών οργάνων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή / ΕΕ, 2000, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2002, ΕΕ, 2007): «... Οι ΠΖ έχουν στρατηγική σημασία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αποτελούν τον τόπο εγκατάστασης ενός μεγάλου ποσοστού των ευρωπαίων πολιτών, μια μείζονα πηγή τροφίμων και πρώτων υλών, έναν ζωτικής σημασίας κρίκο στην αλυσίδα των μεταφορών και του εμπορίου, τον τόπο φιλοξενίας ορισμένων από τα πλέον πολύτιμα ενδιαιτήματα και τον προτιμώμενο προορισμό ψυχαγωγίας. Ωστόσο, η έλξη που ασκούν οι ΠΖ υφίσταται αυξανόμενη πίεση: οι παράκτιοι πόροι καταναλώνονται με ρυθμούς που ξεπερνούν τη φέρουσα ικανότητά τους, η έλλειψη χώρου οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ των εναλλακτικών χρήσεων, παρουσιάζονται μεγάλες εποχιακές διακυμάνσεις σε ότι αφορά στον πληθυσμό και στην απασχόληση και υποβαθμίζονται τα φυσικά οικοσυστήματα που υποστηρίζουν τις ΠΖ. Οι ΠΖ είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένες σε κινδύνους, οι οποίοι επιδεινώνονται από τις ενδεχόμενες επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος...» (ΕΕ, 2000).

Στον παράκτιο χώρο υλοποιείται ένας μεγάλος αριθμός τομεακών και χωρικών πολιτικών από ένα ευρύ φάσμα φορέων, διαφορετικού χαρακτήρα (δημόσιοι, ιδιωτικοί κλπ) και διαφορετικών χωρικών επιπέδων. Συνήθως, οι πολιτικές αυτές δεν ακολουθούν μια ενιαία στρατηγική, ενώ οι φορείς που τις υλοποιούν δεν εντάσσουν τη δράση τους σε μια ενιαία διαχείριση (Μητούλα, 1999). Εντονότερα αρνητικές είναι οι επιπτώσεις όσον αφορά στο περιεχόμενο των χρήσεων γης (συνύπαρξη ασύμβατων χρήσεων) και στην έντασή τους, ιδίως όσον αφορά στον τουρισμό - παραθερισμό, η οποία συχνά υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο αυτό, στη σχετική Σύσταση (Recommendation), η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2002 (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2002), για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (ΟΔΠΖ) απευθύνεται έκκληση για την υιοθέτηση μιας στρατηγικής προσέγγισης όσον αφορά στον σχεδιασμό και στη διαχείριση των ΠΖ, προκειμένου να επιτευχθεί αειφόρος ανάπτυξη. Όπως τονίζεται σχετικά, «μια συνεκτικότερη και πλέον ολοκληρωμένη προσέγγιση παράκτιου σχεδιασμού και διαχείρισης αναμένεται να εξασφαλίσει ένα καλύτερο πλαίσιο για την αξιοποίηση των συνεργειών, την αύξηση της συνεκτικότητας και, εν τέλει, την επίτευξη μιας αειφόρου ανάπτυξης καλύτερης ποιότητας και μεγαλύτερης αποδοτικότητας». Για την επίτευξη της ΟΔΠΖ, συστήνεται η προώθηση από τα κράτη μέλη της διατομεακής ολοκλήρωσης καθώς και της ολοκλήρωσης μεταξύ των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης, όπως επίσης μια συμμετοχική προσέγγιση βασισμένη στη γνώση. Τα παράκτια κράτη μέλη κλήθηκαν να χαράξουν εθνικές στρατηγικές εφαρμογής της ΟΔΠΖ. Το 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε σε σχετική Ανακοίνωση (ΕΕ, 2007) τα συμπεράσματα της αξιολόγησης της

εφαρμογής της Σύστασης για την ΟΔΠΖ του 2002 και προσδιόρισε τις κύριες κατευθύνσεις πολιτικής για την περαιτέρω προώθηση της ΟΔΠΖ στην Ευρώπη.

Το πλαίσιο αυτό προώθησης της ΟΔΠΖ υλοποιείται από την Ευρ. Επιτροπή και μέσω των εργαλείων και προγραμμάτων της Ευρ. Ένωσης: μέσω προγραμμάτων επίδειξης, ενσωμάτωσης των αρχών της ΟΔΠΖ στα ΚΠΣ και άλλα προγράμματα, της στήριξης σχετικών πρωτοβουλιών των εθνικών και τοπικών αρχών κλπ.

Η όλη αυτή δραστηριοποίηση των Κοινοτικών οργάνων έχει αναμφίβολα θετικές επιπτώσεις όσον αφορά στη βελτίωση της διαχείρισης των ΠΖ από τις εθνικές και τοπικές αρχές και τους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς. Όμως, έχει επηρεάσει σε συγκριτικά περιορισμένο βαθμό ορισμένες πολύ ουσιαστικές πτυχές της διαχείρισης των ΠΖ στην πράξη, ιδίως όσον αφορά στον κατάλληλο προσδιορισμό των επιτρεπόμενων χρήσεων γης και γενικότερα στην υλοποίηση ενός αποτελεσματικού χωροταξικού σχεδιασμού στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης στις ΠΖ. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο παράκτιος χώρος βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και απαιτεί συνεχή αναθεώρηση και εξέλιξη της στρατηγικής για τη διαχείριση των παράκτιων περιοχών τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε Εθνικό και τοπικό επίπεδο, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις εξελίξεις της κάθε περιοχής.

Επίσης, μεγάλη σημασία στον ολοκληρωμένο χωρικό σχεδιασμό και την διαχείριση των ΠΖ έχει η μορφή παρέμβασης των τοπικών φορέων και των κατοίκων. Σχετική διερεύνηση στο πλαίσιο της δ.δ. του Α. Οικονόμου (2008) έδειξε ότι στην Ελλάδα στην ανάπτυξη και στον καθορισμό των χρήσεων γης στις ΠΖ, ο ρόλος των κατοίκων και των τοπικών φορέων φαίνεται να είναι πιο σημαντικός από εκείνον των ανώτερων επιπέδων διοίκησης.

3.2. ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως ήδη τονίσαμε, στην Ελλάδα, τα προβλήματα ανάπτυξης και περιβάλλοντος στις ΠΖ οξύνθηκαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Παρά την προσπάθεια για εφαρμογή κατάλληλων χωρικών και τομεακών πολιτικών στις ΠΖ, τόσο η χωροταξική πολιτική όσο και άλλες πολιτικές, όπως για παράδειγμα η τουριστική και η περιβαλλοντική, δεν εφαρμόστηκαν έγκαιρα, δεν ακολούθησαν τις εξελίξεις και δεν συνοδεύτηκαν με τις κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις. Επίσης, το γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί φορείς που έχουν αρμοδιότητες, συχνά αλληλεπικαλυπτόμενες, σε θέματα των ΠΖ, και η έλλειψη συντονισμού μεταξύ τους δυσχεραίνουν τη σύνταξη και ιδίως την εφαρμογή χωροταξικών σχεδίων και, ευρύτερα, την διαχείριση των ΠΖ.

Σε αυτό το πλαίσιο, πρωτεύουσα σημασία έχει η έλλειψη ειδικού χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ή η μη ουσιαστική εφαρμογή του, όπου υπάρχει. Ειδικότερα, σε ορισμένα εξωαστικά τμήματα των ΠΖ, οι επιτρεπόμενες χρήσεις γης και όροι δόμησης για τον τουρισμό - παραθερισμό και τις υπόλοιπες δραστηριότητες καθορίζονται από ειδικές Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) ή από ΖΟΕ στο πλαίσιο προϋπαρχόντων Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΓΠΣ). Αυτές οι ΖΟΕ καθορίζουν, ανά υποενότητες / ζώνες, τις χρήσεις γης / όρους δόμησης και τις ειδικές ρυθμίσεις προστασίας. Στα εξωαστικά τμήματα των ΠΖ στα οποία δεν υπάρχουν ΖΟΕ ισχύουν οι ρυθμίσεις της εκτός Σχεδίου δόμησης και, ανά περίπτωση, ειδικές ρυθμίσεις προστασίας διαφόρων μορφών (αρχαιολογικοί χώροι κλπ, ή περιοχές NATURA κλπ). Προβλέπεται να καλυφθούν όλα τα εξωαστικά τμήματα των ΠΖ με ειδικές ρυθμίσεις, στο πλαίσιο των «νέων» ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ (Σχεδίων Χωροταξικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης) του Ν. 2508/1999, τα οποία θα καλύπτουν το

σύνολο των εδαφικών περιφερειών των αντίστοιχων Δήμων. Όμως: (α) αφενός, η εφαρμογή των ρυθμίσεων των υπαρχουσών ΖΟΕ δε συνοδεύθηκε από εφαρμογή προγραμμάτων ουσιαστικής εφαρμογής του σχεδιασμού μέσω έργων αλλά και μέσω της συγκρότησης των απαιτούμενων διαδικασιών και της σύστασης κατάλληλων φορέων κλπ, (β) αφετέρου, δεν έχουν ακόμα συνταχθεί και / ή εγκριθεί πολλά από «νέα» ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ, τα οποία προβλέπεται να καλύψουν μεγάλο μέρος του ελληνικού παράκτιου χώρου.

Σε αυτές τις συνθήκες, η ολοκλήρωση των θεσμικών ρυθμίσεων για το σύνολο των ελληνικών ΠΖ και ιδίως η συστηματική εφαρμογή του χωροταξικού σχεδιασμού, στο ευρύτερο πλαίσιο μια Ολοκληρωμένη Διαχείρισης των ΠΖ, αποτελεί καίριας σημασίας προϋπόθεση για την αειφόρο ανάπτυξή τους.

4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελίδης Μ., Η χωροθέτηση του τουρισμού στην Ελλάδα, Προβλήματα ανάπτυξης και περιβάλλοντος στην Ημερίδα του ΤΕΕ: «Τουρισμός και περιβάλλον: Επιλογές για βιώσιμη ανάπτυξη» -11.5.1994.

Κάρκα Γ., (συντον.), Αγγελίδης Μ. κ.ά, (2003), Επικαιροποίηση της Μελέτης τουριστικής Ανάπτυξης Βόρειας Κυνουρίας. Ανάθεση: Δήμος Β. Κυνουρίας.

Αγγελίδης Μ. (2000), Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη, Συμμετρία, Αθήνα.

Αγγελίδης Μ. (2004), Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Χωρική Ανάπτυξη: μια μεγάλη πρόκληση για την Ευρώπη και την Ελλάδα, Πανεπιστημ. Εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα.

European Commission (2007), Communication on the evaluation of Integrated Coastal Zone Management (ICZM) in Europe, COM (2007)308 final of 7 June 2007.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή / ΕΕ (2000), Ανακοίνωση της ΕΕ προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών: Μία Στρατηγική για την Ευρώπη, COM (2000) 547 τελικό 27.9.2000, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2002), Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2002 σχετικά με την εφαρμογή στην Ευρώπη της ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών (2002/413/ΕΚ).

Κοκκώσης Χ. (Επιστημονικός Υπεύθυνος) (1995), Διαχείριση ακτών - Επιπτώσεις Τουρισμού, Ερευνητικό πρόγραμμα, Τελική Έκθεση, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σελ.8-30.

Μητούλα Ρ. (1999), Οι Ευρωπαϊκές Πολιτικές για τις Παράκτιες Ζώνες και η επίδρασή τους στη Φυσιογνωμία των Ευρωπαϊκών Πόλεων, Πρακτικά Συνεδρίου με θέμα “Διαχείριση και Βελτίωση Παράκτιων Ζωνών”, Αθήνα 22-25/11/1999.

Οικονόμου Α. (2008), Η συμβολή του χωροταξικού σχεδιασμού στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων στις παράκτιες περιοχές της Ελλάδος και η Κοινοτική πολιτική, Διδακτορική διατριβή στο ΕΜΠ, Αθήνα.

ΥΑ Αρ.2647, (ΦΕΚ 797 Β'/19.11.86 Άρθρο 10), Μέτρα για την ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη και την αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς περιοχών της χώρας Καθορισμός περιοχών Ελέγχου Τουριστικής Ανάπτυξης.

ΥΠΕΧΩΔΕ (2003), Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΧΣ & ΑΑ) για τον παράκτιο χώρο (Εισήγηση στο Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης), Αθήνα.

ΥΠΕΧΩΔΕ / Διάφορα Γραφεία Μελετών (2000), Μελέτες Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης των δώδεκα Περιφερειών της Ελλάδος (εκτός ης Αττικής).